

GRAIUL ROMÂNESC

Organ al societății
GRAIUL ROMÂNESC
Redacția și Administrația
Stradela Lahovari 7, București.

Iese lunar sub supra-
veghearea unui Comitet
Abonamentul anual lei 100
in străinătate indoit

ANUL II No. 7

IULIE 1928

CUPRINSUL :

„Lacul Ovidului“ și Românii
la Marea Neagră. *de G. Vâlsan*

Românii din Torontalul sâr-
besc. *de Nicolai Roman*
(cu o hartă și două fotografii)

INSEMNĂRI.

„Cadrilaterul, o mică Macedonie aromânească“.
em. b.

PREȚUL 10 LEI

TIPARUL «CARTEA ROMÂNEASCĂ», BUCUREȘTI

85.283

Biblioteca Județeană „Ioan N. Roman” Constanța

Sp. Zărușu
928.

GRAIUL ROMÂNESC

ORGAN AL SOCIETĂȚII GRAILIL ROMÂNESC

ANUL II No. 7

IULIE 1928

„LACUL OVIDIULUI” ȘI ROMÂNII LA MAREA NEAGRĂ

În câteva note precedente am urmărit, mai ales cu ajutorul literaturii geografice, prezența Românilor, din timpuri foarte vechi, la gurile Dunării și pe țărmurile Mării Negre. Dacă știrile trecutului depărtat sunt mai puțin sigure, pentru sec. XVIII, deci cu o sută până la peste o sută cincizeci de ani înainte de încorporarea Dobrogei la România, avem dovezi indiscutabile că neamul nostru cerceta întreaga Delta, unde impusese numeroase numiri românești și unde păstrase amintiri din vremea stăpânirii Venețienilor¹⁾. Chiar regiunea marilor lacuri era străbătută și numirea «Portița» apare pe o hartă engleză tipărită pe vremea lui Petru cel Mare²⁾.

Această populație care cutreiera tridentul Deltei și grindurile nisipoase care se înfig ca fine săgeți de aur în vechiul lac Halmyris³⁾, era în timpul verii alcătuită mai ales din pescari adunați aci din mari depărtări ale teritoriului românesc, iar în timpul iernei din păstori mai ales ardeleni care căutau, în aceste «smârcuri» ale Mării cu climat mai stămpărat, iarba pururi fragedă și neacoperită de zăpezile așternute pe tot restul țărilor românești. Neconținut deci se auzia pe țărmurile Mării graiul românesc și aceasta lămurește cum s'au putut păstra numiri date de Români chiar în colțurile fără așezări sta-tornice și foarte puțin unblate ale litoralului.

În afară de acești locuitori temporari se poate urmări, din timpuri destul de vechi, o populație românească *băstinașe* în satele și orașele din jurul Deltei, dovedind că migrațiunile sezonale nu se făceau în regiuni străine de neamul nostru. Asupra acestui subiect vom reveni însă într'un alt articol. De astă dată vom încerca să arătăm că Români la sfârșitul sec. XVII ajunseseră la țărmul Mării nu numai în Delta și regiunea marilor lacuri, ci și mult mai la Sud, în preajma Constanței.

Vizitatorul Constanței și ai plajei dela Mamaia nu știu că frumosul lac Mamaia, — căruia îi întorc întotdeauna spatele, deși afară de Mare e singurul element de pitoresc din împrejurimea Constanței, — arc un trecut și o tradiție respectabilă în legătură cu viața românească. În mijlocul acestui lac există o insulă încântătoare, unde rar se oprește o barcă — ce ar face

¹⁾ G. Vălsan. *Românii în Delta Dunării la sfârșitul sec. XVIII*, în «Omagiu lui I. Bianu», Buc. 1927. — *Românii în Dobrogea*, în *Analele Dobrogei*, I (1920).

²⁾ Id. *Românii la Marea Neagră*, Graiul Românesc I (1927) No 3.

³⁾ Identificarea făcută de d. N. Iorga, se confirmă prin harta lui Fr. von Weiss, din 1829, unde lacul Razelm poartă și numele Halmyris.

niște oameni pricepuți din această insulă, în *altă* țară! — și care se numește «insula lui Ovidiu». De sigur toți și-au zis că e vorba de o numire recentă, dată de latinzanții veacului trecut. De astădată nu e așa. Pământul dobrogean frământat de războaie, neconținut pustiit, împestrîțat cu atâtea neamuri, poartă în sine atâtea ruine străvechi în cât a căpătat însușirea de a păstra, prin toate prefacerile sale, tradiții care ating mai multe secole de vechime, iar unele se urcă până la antichitate. «Vâlcovul» de azi nu e decât traducerea slavă a vechiului Lycostomo, «Dunavățul» apare din primul portulan al lui Vesconte (1311) sub forma «le donavici», «Peceneaga» păstrează sub această formă românească, amintirea Pecenegilor. Constanța, pe lângă numele său bizantin, a mai păstrat o tradiție.

Renașterea a fost puternic impresionată de episodul exilului lui Ovidiu. Se căuta locul unde nenorocitul poet și-a ispășit tainica vină și părerile erau împărțite. Unii credeau că Ovidiu a fost exilat la Cetatea-Albă, unde există un lac «Vidov». Și în țările noastre ajungesc faima acestui lac. Miron Costin în «De neamul Moldovenilor» (1675) îl pomenește: «Ovidius au scris câteva cărți zecând la Cetatea-Albă... și pe numele lui este balta Vidovul la «Cetatea-Albă» (p. 17, ed. C. Giurescu). «O baltă ce este acolo (la Cetatea-Albă) Vidovul, pe numele aceluia Ovidius este» (p. 44). Probabil Miron Costin lua știrea din scrierilor poloni, căci Cantemir, în «Descriptio Moldaviae», vorbind de aceeași baltă, citează pe istoricul Sarnicki (p. 9, ed. Acad.). Pe harta lui notează în acest loc „Ovid lacus“. Boscovich vorbește și el de «lacul Ovidilui» lângă «Czetate-Alba» (Viaggio, p. 101).

Mai era și altă părere: Ovidiu a trăit în Tomis, care e Chiustenga turcească. Și aci se află un lac (Siut-ghiol) în mijloc cu o insulă unde se spune că ar fi mormântul poetului. Tradiția trebuie să fie destul de veche și pentru acest „lac al lui Ovidiu“, căci iată ce găsim în memoriile lui La Motraye, care străbate Dobrogea în 1711 și 1714:

„De aci m'am dus la Baba (Babadag), pe care unii geografi îl consideră drept Tomis... bazându-se pe părerea lor pe un lac din vecinătate, al cărui nume vechiu Ovidovo li s'a părut că are legătură cu numele lui Ovid". Călătorul e conștient de eroarea geografilor care confundă Babadagul cu Tomis și de aceia coboară la Constanța în căutarea urmelor lui Ovidiu.

„A doua zi dimineața i-am amintit de promisiune (preotului grec din Constanța care știa de Ovidiu, dar credea că a fost un sfânt catolic care a suferit martiriul pentru religie și a fost închis într'un turn din marginea orașului) și am mers să vedem pretinsele ruine ale turnului lui Ovidiu. Nu le-am găsit tocmai impunătoare și nu aveau nimic prin care să se deosebească de celelalte pe care le consider drept turnurile și zidurile vechiului Tomis“ (La „Motraye, Voyages, 1727 vol. II, în Arhiva Dobrogei I p. 95—96) 1).

1) La Motraye știe și de „un sat din apropierea gurii râului Boristene (Nistru) numit Ovidova“, dar respinge părerea că aci ar fi locuit Ovidiu. Cu acest prilej adaugă următoarea observare caracteristică la acest călător care cunoștea bine neamurile Dobrogei: „Acești Geți și Sarmați (descriși de Ovidiu) astăzi cunoscuți sub numele de Moldoveni, Valachi, Tataři, Cazaci, inundau țărmurile Dunării și Nistrului“ (p. 96).

Insemnările lui La Motraye sunt interesante fiindcă arată o tradiție despre Ovidiu legată de pământul dobrogean și anterioară anului 1711. Ea există și la geografii străini care pomeneau de un lac dobrogean cu „nume vechiu“ Ovidovo, dar și la locuitorii Constanței care știau de Ovidiu, arătând un turn cu numele lui, dar pierduseră cu totul noțiunea adevărului istoric privitor la acest poet. Se pare deci că preotul grec din Constanța vorbea de o tradiție locală, neinfluențată de literatura cultă a Apusului.

Și mai târziu întâlnim un nume care amintește pe Ovidiu, dat lacului Siut-ghiol. Astfel harta lui *Tob. Conv. Lotter*: Transylvaniae, Moldaviae, Walachiae, Bulgariae nova et accurata delineatio (intre 1716-1760), notează aci: *Ovidowe Jezero*, iar harta lui Rigas Velcstinul, din 1797,²⁾ adaugă lângă Tomis Consantza: ἐὸς ἐσωρικῶνο οὐίδος.

O broșură de Brutto Amante: Ovidiu în exil (trad. de Clelia Bruzzesi, 1898, Buc.) dă elemente nouă cu privire la această tradiție.

În 1802, „Monitorul și alte ziare din Paris“ anunță săpături „la gurile Dunării“, unde niște țărani au descoperit un mormânt. „Aceste locuri erau cunoscute din timpii îndelungați sub numele Laculii Ovidii“. Un colonel german în serviciul Rusiei, citind comentariile în legătură cu Ovidiu, caută să lămurească lucrul și publică un articol în „Decade“ din 21 Martie 1803: „Lacul pe care Moldovenii îl numesc *Lagoul Ovidouloni* iar nu *laculii Ovidii*, se află în depărtare de 39 leghe de îmbucătura meridională a Dunării și nu departe de acolo este situat orașul Tomi“. E vorba deci de Siut-Ghiol cu insula numită azi a lui Ovidiu. Colonelul atrage atenția că un *Lagoul Ovidouloni* se află și la gura Nistrului, în fața Cetății Albe; numele pe care îl dau Moldovenii nu ar însemna „al lui Ovidiu“ ci „al oilor“ (lac des brebis). Re-numitul Potemkin, venind în 1789 să impresoare Cetatea Albă, auzi și el de *lagoul Ovidouloni* din apropiere. Prin el zvonul ajunsese la urechile Ecaterinei II. Când pecea din 1791 întinse hotarul Rusiei până la Nistru, împărăteasa dădu ordin ca pe malul opus lacului să se înființeze orașul Ovidiopol, care există și astăzi, (p. 26 29). — Brutto Amante vine la 1884 să vadă Constanța și insula din lac, atras de o scrisoare în care se descria „un lac care există acolo numit de către popor Lacul lui Ovidiu“ (p. 35).

Deci tradiția despre un „lac al lui Ovidiu“ în preajma Constanței, a persistat tenace până în timpurile noastre. Ea era pătrată de popor și numirile care incurcă pe savanții Apusului, arată căruia neam aparțineau păstrătorii acestei tradiții. „*Laculii Ovidii*“ și „*Lagoul Ovidouloni*“ (recte: *Ovidoulouï*) sunt o sinură numire românească, auzită de urechi străine sub două forme: *Lacul lui Ovidiu* și *Lacul Ovidului*. Pentru noi are puțină importanță polemica erudiților din preajma lui 1800, ca și înțelesul pe care îl da poporul acestui nume: Ovid. Important este că aceste numiri înregistrate la 1802 și 1803,

²⁾ Care nu e decât harta descoperită de d. N. Iorga și atribuită lui Iosif Meziodac *V. O. hară a Țării-românești și un geograf dobrogean din circa 1780*. An. Ac. Rom. 1913. Un exemplar complet, pe care l-am găsit în Biblioteca Națională din Paris, poartă și numele autorului și anul publicării.

sunt evident *românești*, atât la Nistru cât și lângă Constanța. Rămânând la Dobrogea ele arată că Românii atinseseră Marea și în apropierea Constanței *innainte* de 1800, influențând toponimia: „*Locuri cunoscute din timpii îndelungați subț numele Laculi Ovidii*“.

Și nu e de mirat că Românii, păstori sau agricultori locuind în sate, ajunseseră de mult pe malurile lacului Siut-ghiol (Numirea de azi: Mamaia, vine dela satul Mamakkioi, înregistrat de harta statistică rusă la 1855; a fost numit și Canaraghiol — v. harta Scheda 1856 — după satul vecin Canara). Acest lac are însușiri deosebite, cum îl arată și numele: Siut-ghiol—Lacul de lapte. Din malul stâncos dela Canara țâșnește un izvor de apă dulce atât de puternic în cât poate mișca o moară, iar apele întregului lac sunt dulci, deci potabile, ceia ce e o raritate pentru țărmurile mării în Dobrogea ¹⁾. În vremea când stepa avea foarte puține puțuri—o cauză principală a dezastrului armatelor franceze în trecere prin Dobrogea, la 1856, a fost lipsa apei de băut, — acestea erau daruri prețioase care atrăgeau populația și mai ales pe păstori dela distanțe considerabile.

De altfel pământul însuș îndrepta pe păstori români spre acest lac de lângă Mare. Turmele care treceau „Vadul Oii“ dela gura lalomiței și debarcau la „Groapa Ciobanului“ lângă Hârșova, dacă se săturau de rătăcit pe podișurile vecine, pline de sate românești, nu aveau de cât să coboare valea Casimcei, să treacă pe lângă sărătura lacului Tașaul și se aflau pe malurile „lacului de lapte“ Siut-ghiol. — Cele ce treceau Dunărea pela Cernavoda, unde iarăș se afla o zonă de sate românești, urcau drept pe valea Carasu, cea cu multe lacuri, apoi pe „Valea Ciobanului“ și trecând pe subț „Movila îmbinată“ nimereau tocmai la izvorul cel mare de subț stâncile dela Canara.

Aceste drumuri indicate dela natură trebuie să fi fost des umblate de ciobani care în parte se stabileau și alcătuiau sate. Și de sigur nu e numai o coincidență că pe harta Plans... (1769-1.74) satele românești cele mai înaintate spre Mare sunt *Cârpiți* și *Ivâșteni*, pe *Valea* Carasu, la 10-15 km de Constanța.

G. Vâlsan

¹⁾ Sudgueul (lac de lait), débouchant dans la mer à Moumaï par un ruisseau qui est guéable la plus grande partie de l'année et qui fait marcher un moulin de trois paires de meules. Ce lac et celui d'Anadolkeui sont à peu près les seuls lacs d'eau douce du pays* (p 9). Intre fântânile „cele mai remarcabile“ ale Dobrogei e trecută „la Grande source de Kanara, à 10 km. NO (de Constantza), elle fait mouvoir un moulin“ (p 10). Camille Allard, *Mission médicale dans la Tatarie — Dobroutcha*, Paris 1857.

ROMÂNII DIN TORONTALUL SÂRBESC

Mulți se căznesc a scrie ceva temeinic despre Români și situația lor în Banatul-jugoslav. Acești cercetători însă, deobicei, dau impresii fără preț, ca orice trecători de-o zi, recte spicuitori de cărți superficiale. În cele următoare, voi căuta să înfățișez un fragment din luminările noastre.¹⁾

După tratatul dela Sèvres, prin care Banatul propriu zis a fost împărțit între România și Serbia, partea de nord a județului Torontal și cea de sud a județului Timiș, cu o populație de vre-o 150 mii Români, au fost atribuite Serbiei. În 42 comune românești, au rămas acești frați, formând trei insule puternice.

Din punct de vedere politic și cultural românesc, în mod firesc, și azi, Banatul-jugoslav se divizează în trei regiuni. Specificarea e făcută de înșiși Români de baștină: „Codrul” începând dela granița română (a Văii Carașului), până la limita unghiului format de satele Grebenac (Grebenăț; popular: Zgribenăț), Nicolinci (Nicolințul-mare) și Sveti-Mihajlo (Sânmihaiu); „Pusta” începând dela acest unghi spre Tisa, atingând astfel extremitățile românești; Cubinul (Kovin) și Uzdinul; în fine „Torontalul de nord” unde sunt cuprinse următoarele 7 sate românești din jurul Becicherecului-mare (Veliki Bečkerek): Toracul-mare (Veliki Torak), Toracul-mic (Mali-Torak), Ecica (Ečka), Clec (Klek), Iancait (Iancovmost), Sărcia (Sarča) și Chișoros.²⁾

Politicește, Pusta și Codrul formează o unitate, cum o unitate aparte este și Nordul Torontalului. Aceasta, evident, în raport cu situația creată de divizarea administrativă, de vreme ce unitatea politică, — în sens spiritual. — e desăvârșită prin Partidul Român care îmbrățișează toate satele din S. H. S. Primele constituind deci e forță electorală reală, cu șanse de izbândă, rămâne a se găsi o soluție și pentru Torontalul de nord, unde avem abia circa 5600 electori, față de aproape 19.000 câți are Pusta alătura de Codru.

Știm că Banatul jugoslav are următoarele orașe: Chichinda-mare, Becicherecul-mare, Panciova, Vârșet și Biserica-Albă. Din punct de vedere economic, pentru Români, au importanță orașele Becicherecul-mare (Torontalul de nord), Panciova și Alibunar (Pusta), Biserica-Albă și Vârșet (Codrul). Drept centre culturale românești ar putea figura orașele Becicherecul-mare (Torontalul de nord), Panciova (Pusta) și mai ales, pentru toți, Vârșetul (situat în mijlocul Codrului).

Deastădată, după aceste pasagii mai mult introductive, voi vorbi de-

¹⁾ O latură spirituală a vieții românești de aici va fi înfățișată în Almanahul Banatului ce va apare în ed. „Scrișului Românesc” din Craiova.

²⁾ În general, tot teritoriul dela Timișoară-Vârșet spre Tisa este numit „pusta” ceace e exagerat. — În cartea sa („Românii din Banat, ed. Scrișul Românesc, Craiova”), d-l Romul S. Molin face o corijare ceva mai aproape de adevăr: „Codrul” nostru este numit „câmpie”, iar sub „pusta” sunt înțelese și satele din nordul Torontalului (ceace e iarăș greșit). În acelaș loc. dă următoarea cifră a Oltenitor: Satu-nou (8000), Pătrăvășila (6000) Alibunar (3000), Deiblată (2000), Covin (1200), Nicoliuț (1500), Seleus (3000) etc.

spre cei mai puțin cunoscuți Români, despre cei din Torontalul dela nord, așezați în cele 7 comune amintite, dintre care curat românești sunt : Toracul-mare, Toracul-mic și lancait, iar mixte: Ecica, Sărcia, Clec și Chișoros.

În Torontalul de nord avem aproximativ 20 mii de Români. Întrebarea e, decând sunt aici acești Români?

Este fapt neîndoielnic, că Români au locuit aceste părți în permanență.

Port românesc din Toracul-Mic

Este foarte verosimil că tocmai Banatul, în întregime, a fost centrul vieții românești, cum teritoriu românesc era cea mai mare parte a Balcanilor între anii 100—300 d. Chr. Dovada, imperiul roman cu vasterile lui colonizații, în urma cărora până azi au dăinuit Istro-Românii, Macedo-Românii, Megleniții, Românii din Craina și Timoc; Aromânii din Bulgaria etc. etc. Imperiul fraților Assan a fost o sculpire a acestui element preponderant, împreună cu principatele anterioare din Dacia propriu zisă. Din Cenad, Crișana, până în Dunăre exista, la venirea Ungurilor, principatul lui Glad (mai apoi al lui Achtum-Optum) care veni desigur cu semînții tot românești, din jurul Vidinului. Prin urmare, Banatul era locul pulsațiilor românești nu numai dinspre sud, dar și dinspre nord și răsărit. Mai ferite de pericole, teritoriile păduroase dela răsărit, sunt și azi mai românești, câtă vreme elementul românesc, dela pusta ce se întinde aici, a fost pustiit de continuiele războaie, într'un câmp totdeauna deschis

pentu lupte. Pașalâcurile turcești din aceste părți se simțeau mai la largul lor, nu puteau fi hărțuite de nimenea, asemeni hoardelor maghiare, tătare etc. obișnuite cu stepele.

După trecerea pericolului, partea apuseană a Banatului rămânea mai totdeauna pustie. Atunci începeau să curgă toate neamurile, din toate părțile. Puținii Români băștinași erau copleșiți de veneticii, cu care adesea trebuia colonizat Banatul, imediat. Să adăogăm apoi masa sârbească în repetate rânduri așezată aici, plus jurisdicția Carlovățului și privilegiile de care se bucurau Sărbii, împreună cu coloniștii șvabi.

Desigur, populația românească fusese sporită tot de elemente românești, unele venite din Balcani, altele din Banatul vestic, altele din Ardeal, Crișana și mai ales din Oltenia. Ultimii coloniștii Români au venit pe vremea lui Iosif II.

O bună parte a populației românești fusese slavizată.¹⁾ Desigur și în nordul Torontalului se întâmplă cecece avu loc la Codru și la Pustă, de ex.: în Dobrica familii ca Albu, Stoicu etc. etc. sunt azi sărbizate și numai documentele și numele lor dovedesc origina română; în Vârșet Longhin, Văcărescu etc. etc.²⁾

Dacă e sigur, că la Codru Românii sunt locuitori băstinași, din timpurile cele mai vechi, iar la pustă s'ar putea presupune și în parte chiar proba, acest lucru nu-l putem spune cu precizie despre Românii din nordul Torontalului. Totuș vom căuta să lămurim câte ceva.

Românii satelor noastre dela nord se numesc Bufeni, cecece înseamnă Olteni. Cazul nu trebuie generalizat, fiindcă am face o greșală. Unii se numesc și „Momârlani“, „Crișeni“, „Săcălăzăni“ etc. Evident, partea cea mai mare sunt de origină olteană, dar nu lipsesc nici băstinașii.

Afirmarea că toți acești Români sunt Olteni, e dezmințită de faptele istorice și de tradiție. Nu este exclus nici ca populația băstinașă să se fi refugiat în Oltenia și să fi revenit. Despre cei din Toracul-mic, bunăoară, se știe că sunt veniți din Serdin, iar cei din Toracul-mare din Săcălaz. Torăcenii-mici sunt porecliți, pe lângă Sărdinenți, și Crișeni, iar cei din Toracul-mare Săcălăzăni, ori momârlani. Deci tot un fel de bânășteni. Crișeni pot fi și cei

din josul Mureșului, cum sub momârlani și mocani, Românii principatelor cunoșteau pe Românii „ungureni“. Nu e de prisos a prinde și o latură psihologică a românului. Colonist roman, — Românul a fost și rămâne strâns legat de vatra sa. Emigrația îndepărtată și definitivă îi este potrivnică firii. Românii bânășteni, în mare parte, după o emigrare scurtă și în apropiere, par a fi imigrat din nou la vetrele lor vechi. Dovadă, că Românii imigranți erau de mult așezați tot în Banat, sunt urmele lor de așezăminte temeinice. Așa despre Sărdinenți se știe că, venind în Torace au adus cu dâșii, pe cal, și zvonul bisericii, greu de 100 kgr. Prin firea lor posomorată, închisă, ei par a fi legați parcă de Ardeleni.

Port românesc din Toracul-Mare

¹⁾ Este curios a aminti, că în Croația o bună parte a populației e cunoscută sub denumirea „Vlasi“ (Valahi). Tot acolo, un inginer din Vârșet, a găsit câteva sate unde populația ce se numea croată, vorbea „românește“! — Despre populația românească slavizată voiu scrie cu o altă ocazie. — (Dobrița e în plină slavizare).

²⁾ Familia Văcărescu, din Oltenia, corespundă până în anii trecuți cu poetesa Elena Văcărescu.

Cu privire la populația dela nord, iată câteva familii românești, pe care le-am găsit într'o vechie „Conscripția populară” scrisă cu cirilice :

„Adam Vucovan (anul nașterii : 1795), Ioan Albu (1797), Petru Zeicu ¹⁾, (1797), Ioan Drăgoi (1798), Adam Cirișanu (1805), George Mușă (1805), Maxim Stanislav (1805) George Cipu (1821), Ioann Konvika (Ion Convică, Covincă, Cionvică ?) (1826), George Rașă (1828), apoi numele de familie : Alasu, Floca, Ursu, Rașă, Cinăzanu, Botă, Săcoșanu, Subu, Pogianu, Micu, Medveșanu, Roșu, Molcuțu, Bandu, Cicală, Muncean, Bicezan, Giulvezan, Vucovan, Negru, Bucur, Murgu, Murerescu” etc. etc.

Până și aceste nume confirmă, într'u câțva, origina lor pur bănățeană ; așa în comunele vechi românești dela Codru găsim numele bănățene : Albu (Vlaicoveț), Drăgoi (Rățișor), Mușă, (Rățișor), Cipu (Vărădia), Cionvică (nume bănățenesc), Cinăzanu, Bota, Pogianu (tot nume curat bănățenești), Săcoșanu (dela satul Secaș), Giulvezan (dela satul Ghiulvăz), Pogianu (nume curat bănățenesc), Micu (Coștei), Molcuțu (diminutiv bănățenesc pentru „moale”) etc. etc.

În cece privește situația actuală a Românilor din Torontalul de nord, cred că e destul, spre a avea o imagine limpede, dacă iau drept exemple cele mai puternice comune românești : Toracul-

Planul unei case românești din Torontal

mare și Toracul mic, în realitate un singur sat, despărțit doar de o stradă foarte largă ce constituie azi hotarul.

Zidite în precisă formă dreptunghiulară — aceste sate seamănă cu aproape toate celelalte dimprejur, — dovedesc că sunt de dată recentă

Toracul-mare și Toracul-mic sunt compuse din elemente curat românești. Ele dispun azi de următoarele bogății demne de înregistrat :

Toracul mare: aproximativ, 1000 case, 3500 locuitori (numai Români), 8 000 jugh. pământ arabil, 800 jugh. pășune, 1 biserică ort. rom., casă parohială ort. rom. 5 școli (azi etatizate!), 2 parohii ort. rom., 1 cor (cu circa 50 membrii), — toate în mâini românești.

Toracul-mic: aproximativ, 1000 case, 3500 locuitori, 1 orhestră (a nu se confunda cu fantara!), ²⁾ 6000 jugh. pământ arabil, 500 jugh. pășune, 1 biserică ort. rom., 5 școli (azi etatizate!), 1 grădină de copii (dela înființare, de stat), 2 parohii ort. rom., 1 cor (cu 40 membrii), — toate în mâini românești.

¹⁾ Familia Zeicu se găsește și în Ilidia, lângă Oravița etc.

²⁾ Orhestra are de instructori pe românul Secheșan și germanul Herman Feri. E de notat, că Șvabii sprijină mult pe Români, trăind cu dânșii frățește.

Veniți aici de peste un veac și jumătate, acești Români prezintă un suficient interes pentru dezvoltarea istorică a provinciei, devremece au populat o regiune pustie, aducând prin munca lor o dezvoltare în bogățiile naturale ale solului.

Culturalicește, Românii dela nord, deși n'au un trecut propriu zis — sunt iubitori de slovă și cultură românească. Este deajuns poate să amintesc că în Torace se trimit peste 140 „Nădejdea“ și cam în acelaș raport în celelalte 5 sate românești, fără să mai amintesc de zierele din România, care se pot cifra iarăș destul de frumos. Impotriva bibliotecilor parohiale, care nu pot face față cererilor... nemulțumirea e accentuată..

În ceea ce privește tipul Românilor dela nord, bătrânii au o înfățișare nobilă și mândră, asemeni bănățenilor din Valea Carașului (România), femeile sunt de cel mai desăvârșit tip bănățean-românesc și numai o infimă categorie a tinerilor prezintă un caracter aproximativ slav, — probabil drept rezultat al încrucișării de rasă de odinioară, de vreme ce azi căsătoriile mixte sunt foarte rare, Românii rămânând geloși de puritatea lor.

Ei vorbesc acelaș dialect bănățesc al lui Victor Vlad-Delamarina, propriu tuturor bănățenilor. Pretutindeni însă se observă o pronunțare deosebită care diferă dela sat la sat. Ca și cei dela pustă ei au împrumutat cuvinte slave, încă din era ungurească, de ex : sud (judecător 'e), bariac (steag), negee, praznic (rugă), baș (chiar, tocmai¹⁾, obraniță (?), gostie (ospăt), ¹⁾ Zupan (prelect), romiță (stradă) etc. etc.

Românii dela nord se ocupă exclusiv cu agricultura. Sunt economi excelenți, rivalizând cu Șvabii, dela cari de fapt au și învățat cultura pământului. Se folosesc de cele mai moderne mașini agricole, cu care lucrează pământul în mod rațional, ceea ce explică bunăstarea lor. Ca mai toate satele românești, și aici au intrat adânc în hotarele mai ales ale comunelor sârbești, cumpărând moșii întinse, spre exasperarea elementului sârbesc. Solul este excepțional de fertil. Un șes bogat în cereale, humos. Pentru valorizarea produselor au piata din Becicherecu-mare, apoi căile de comunicație Jimbolia ²⁾ — Bega — Becicherecu-mare cu ramificații întinse. Drumurile sunt bune.

Portul diferă dela sat la sat. În opoziție cu Codrul, bărbații poartă căput (palton) și pantaloni nemțești ori cioareci de lână, suri ; ghete și papuci sârbești. În Ecica, Sărcia și Toracul-mare portul e curat național, cu cătrinte, poale etc. (deși mătăsurile încep să covârșească nuanța românească). În lancuit, Toracul-mic și Clec, portul e german. Este semnificativ, că cei din Toracul-mic și lancuit își numesc portul „românesc“, iar femeile își numesc „rochii“, fustele lor umflute. Femeile din Toracul-mic poartă un conciu enorm, făcut ca un evantaiu, cu funte și partă aurită etc. ³⁾

¹⁾ Boșche, dela ungurescul boeskor (opinci). — Unele din aceste cuvinte sunt folosite și la Pustă și, în măsură disparentă, la Codru.

²⁾ Din punct de vedere economic, ca și la sud, noua frontieră și-a dovedit din prisosință tot răul.

³⁾ Despre acest port voui vorbi cu altă ocazie, cuprinzând pe toți Românii din Banatul-jugoslav.

În ceace privește caracterul și situația Românilor din nordul Torontului am mai putea aminti: Mortalitatea e paralelă, dacă nu mai mare decât natalitatea, așa că peirea acestor Români este problemă ce trebuie să ne îngrijoreze. Ei simt adănc că sunt Români, deși nu fac mare caz din acest fapt, ca bunăoară Codrenii care sunt exaltați de mândria originii lor. Față de străini sunt rezervați și în satele curat românești, străinii sunt ignorați, așa că se duc repede. Au dansuri vioae (ardeleana), poezii frumoase vechi: câteva cărți în bibliotecile parohiale, cântări naționale etc. ¹⁾ Cred în strigoi, vrăji, făcături, aruncături, vârcolaci, etc. întocmai ca toți ceilalți bănățeni. Sunt sociabili și le lipsesc doar conducătorii locali, cari să le țină conferințe și dizertații pe care le iubesc mult. Acest lucru ar putea fi înfăptuit, în parte, de preoții alesi, cari nu prea au motive să fie supuși puterii.

Aproape toate satele acestea s'au bucurat în trecut, de școalele lor confesionale românești. ²⁾ Așa bunăoară, în era maghiară, în Toracul-mare, din cele 5 școale abia una eră de stat iar celelalte 4 erau confesionale românești cu pedagogi români; în Toracul-mic eră numai o grădiniță de copii de stat, toate 5 școalele fiind confesionale românești. Firește, azi toate sunt etatizate, iar ca — probabil — asimilarea să fie mai rapidă, au fost înproprietăriți în împrejurimi, până la punctul proximal de frontieră Modos, dobrovolței (voluntarii) care se înmulțesc în mod înspăimântător.

Analfabetismul, ca și la Codru (comuna Ritiseva are abia 1% de analfați!), e aproape necunoscut, afară de Clec, unde abia o parte a copiilor români cercetează școala germană. (am aceeașoartă o au și cei din Chișoros.

Românii dela nord duc o viață, mulțumită bună stării lor, cât se poate de igienică. Iată cum le este așezată gospodăria: Casa, cu fereste la stradă, urmată de un zid scund de cărămidă arsă, cu poartă la mijloc: după acest zid se găsește curtea, în mijlocul căreia e fântâna. Între zidirea propriei zisă a casei și între curte, aparținând zidirii se găsește prispa (conc dacă e din piatră și zidită sus; târnaț dacă e zidită jos și sprijinită pe stâlpi). Acest târnaț ține cât e de lungă casa. La stradă dă „soba mare“ un fel de salon, răcorit și curat, bogat împodobit; vine bucătăria (cuina, cu vatră, spoiar, vasele). Urmează soba, odaia de locuit, apoi „soba mică“, o cameră tot de locuit, apoi cletul (cămara). Mai jos e grajdul. În fund de grajd și curte se găsește grădina și — eventual — „grădina mică“.

Casele sunt puternice, multe sunt orașănești. Cele vechi au caracter puțin românesc (desigur tot în sens bănățenesc).

Am dat mai sus și schița unei case țărănești.

De încheiere dau aici însemnările ce se găsesc în biserica ort. rom. din Toracul-mic și care aruncă o lumină specială asupra acestei insule românești. ³⁾

¹⁾ În Toracul-mare e și țărănul-scriitor Ion N. Secoșanu, colaborator la „Nădejdea“, care a scris o sumedenie de monoloage și piese (vodelurii) țărănești, jucate cu mult succes pe scenele teatrelor sătești, organizate de corurile noastre.

²⁾ Toți Românii dela nord sunt ortodoksi-români, cu excepția năzărinenilor, sâmbațailor și altor sectari cari deasemenea sunt buni Români.

³⁾ Aceste însemnări mi-au fost comunicate de o d-ră din Toracul-mic, al cărei nume îl trec sub tăcere, din motive ușor de explicat...

CRONICA

scurtă a comunei Toracul-mic din Banatul-Torontal ¹⁾.

Poziția și teritoriul comunei, (e vorba pretutindeni, cum vedem, de Toracul-mic) Frunțașă comună română e așezată lângă canalul Bega, în miezul Torontalului, la marginea româniei (sublinierile sunt ale aut. acestui art.), în depărtare de 40 km. de Tisa. E comună tânără, abia de un veac și jumătate etc. etc. zidită paralel cu canalul (etc. etc) Intreg hotarul comunei e de 5162 jugh., — (etc.) comuna fiind așezată pe 216 jugh.

Istoric. După vechile hărți istorice, în locul sau apropierea comunei a fost un sat vechi, numit „Tárnok”, ale cărui urme însă, de pe vremea invaziunii Tătarilor, sub regele Bela IV, au pierit și satul nu s'a mai pomenit apoi. (etc. etc.). Comuna nouă s'a colonizat? în anul 1765, din comuna Schöndorf (rom : Serdini) din Caraș-Severin. În 1782 „*ceci după 17 ani* (not. aut art) s'a înființat domeniul din Bega — Sân-Georgiu al familiei Kiss, când satul a ajuns sub iobăgie despre care cei bătrâni vorbesc și acumă cu groază. Din toate ținuturile, aici s'a tratat mai rău cu bietul țaran (etc. etc.).

Biserica. Până în anul 1829, când s'a sfințit biserica mare zidită din piatră, slujbele d-zești se țineau într-o casă simplă (etc. etc.); înaintea acestei case au ridicat un scaun pentru clopotul mic pe care l-au adus cu dânsii din Serdini.

În anul 1791 au mai ridicat un clopot, găsindu-se deajuns atât, pentru a întări evlavia în popor; ca să se fi zidit o biserică (etc.) nu eră *putere materială*. Fundamentalul bisericii abia în 8 Sept. 1821 s'a pus, fiind preoți (Români!) Nestor Frișcan și Andrein Bugariu. (etc.) ²⁾.

Școala. Învățământul era o datorință a preotului. — Preotul era dator a propune până la începutul sec. XIX, când veni învățătorul David Giuchiciu, până în anul 1854 (când s'a deschis și secția pentru fete), învățământ era slab de tot, parte din cauza lipsei unui local potrivit, parte din cauza spiritului timpului, car : nu cunoștea însemnătatea mare a școalei. Dela deschiderea școalei de fete se pune mai mare fond pe învățatură. În 1856 s'a înființat fondul școlar prin colectă cu suma inițială de 5 florini, în 1867 având 10 mii Coroane. — Învățământul ia un avânt mare, prosperează repede. În 1867 școala de fete se transformă în mixtă; în 1888 se redeschide școala de fete; în 1892 se înființează cl. I. de băieți, având 3 învățători și o învățătoare; două edificii mari și frumoase. (Dela 1892 până la războiu, învățătorii erau toți români; dela războiu încace mai tot învățătoare sârbe și ruse, iar de vre-o doi ani încoace, 2 învățători sârbi, o învățătoare rusă și una română. Azi : un învățător sârb, unul român, o învățătoare rusă și una română. ³⁾)

Portul și locuințele. Portul e cel de pe Crișuri, neoriginal (se referă cum știm, la Toracul-mic! Nota aut. art.), dar totuș, prin mulțimea culorilor, apare exotic. (După port, îi se mai zice și „Crișeni”). Portul bărbătesc a suferit mai multe schimbări. Bărbații, în bătrânețe purtau numai opinci cu curele albe (obiete!) late; un fel de tunică albă până la genunchi și țesută de casă, peste care își întindeau brăul lat de o palmă. Se acopereau cu căciula neagră de oae. (Acum poartă cizme și costum curat nemțesc și numai bătrânii mai poartă și cojoc).

Femeile poartă conciu de tinichea, lat de două degete, așezându-l pe ceafă ca o cunună. Hainele lor, afară de rufe, sunt de cumpărat și foarte scumpe. Și, ceace e mai nefolositor, poartă mătase grea, scumpă. Pe piept poartă aur. Rar vezi câte o fată cu cămașe cusută în fir, românește.

¹⁾ Această „Cronică” a fost scrisă, în Analele bisericii, de către învățătorul român Corneliu Petroviciu, în 1907, în baza datelor ce le avea la îndemână.

²⁾ A colectat și învățătorul David Giuchiciu. Biserica se îmbogățește repede în anii 1834-45-51-70-74-84; în 1895 o renovează sculptorul Nistor Busuioc și pictorul Filip Matie.

³⁾ Situația de azi e ajunsă cu mari sacrificii! — Notele ce urmează, în parenteză toate se datoresc d-rei românce amintite.

Locuințele sunt largi și curate; prin acestea se deosebesc de alții. Au învățat dela Șvabii din apropiere, să țină și să iubească curățenia și să-și clădească locuințe spațioase. Fiecare casă are câte două odăi de locuit. Una, cea „mică”, alta „soba mare”. — Dar, dacă puțin au păstrat la vestiminte, din ceace e românesc, în odăi poți vedea într'adevăr o excepțională artă românească, unde tot firul e lucrat de țărâna română!!

După toate aceste, — de incheere, am putea afirma, că, în împrejurări mai umane, expansiunea acestor sate s'ar fi putut desfășura complet, în 3-4 genunchi de oameni. Așa, numai o grijă deosebită și ocrotire morală constantă îi poate feri de peire!

Vârșeț

Nicolai Roman

ÎNSEMNARI

„CADRILATERUL, O MICĂ MACEDONIE AROMÂNEASCĂ”

În „Almanachul aromânesc *Frățil'ia*” pe anul 1928, a apărut un articol cu acest nume. El căuta să scoată oarecare încheeri din faptul așezării macedonene în cele două județe ale Dobrogei și era cu totul străin, chiar în gând, de vreo litură dată Bulgarilor bășinași. Suntem, în politică, prea aproape de vederile largi ale îngăduinței și prieteniei dintre popoare, iar, în știință, prea îndrăgostiți de etnografie și folklor, întemeiate pe variațiile specifice și pe păstrarea caracterelor proprii naționale, ca să cădem în asemenea greșeală Ziarul „Dobrogea” dela 2 Iunie, luând cunoștință de articol, după o reproducere din revista „Peninsula Balcanică”, e numai amărăciune și numai fulgere. I-am da chiar noi acest drept, dacă părerile pe care le comentează ar fi exacte. Acele păreri însă, așa cum au fost, sau s'a vrut să fie înțelese, nu sunt exacte.

Iată ce scrie „Dobrogea”, foaia refugiaților dobrogeni din Bulgaria:

„Trăim în mijlocul unei mari erori. Pe când Bulgaria și România vorbesc oficial de relații amicale și de bunăvecinătate — și aceasta ele o spun de zece ani încoace —, noi ne reamintim, că această prietenie, care în realitate nu este de cât de curtoazie —, costă prea scump pentru Dobrogea și populația noastră de acolo.

Noi nu putem înțelege o prietenie între aceste două state altfel decât că *Românii din Bulgaria și Bulgarii din România* vor fi puși a trăi în condiții de cetățeni liberi și a se bucura de toate libertățile și dreptățile omenești. *Pușinii Români din Bulgaria, suntem siguri, nu ar fi fost așa de fericiți, dacă locuiau în România* însăși. Cum trăiesc însă Bulgarii în România? Ar fi prea puțin dacă am spune că ei sunt tratați drept dușmanii Statului român.

„*Groaznică este soarta ce se făurește bulgarilor dobrogeni. Și dacă prietenia română-bulgară, care este o prietenie unilaterală, numai a Bulgariei față de România, nu se va pricepe nici de data aceasta că este un paravan transparent în dosul căruia România face ce vrea. atunci, în scurtă vreme, din bulgarul dobrogean, voinic și sănătos, nu va rămâne de cât o frumoasă amintire.*

„*Dobrogea să fie transformată în regat macedonean, într'o provincie cufovlahă, în care să nu mai rămde nici un bulgar de leac măcar, aceasta a fost hotărât în mod definitiv, iar planul de lucru stabilit și se aplică cu toată stricteta.*

„In pregătirea teoretică a acestui plan, din nenorocire, sunt înhamăți și unii din cei mai populari oameni **din România. Și** de mirare? Aceste persoane își sacrifică conștiința ca și demnitatea **pentru o cauză lașe** și antiumană.

„Scriitorul român, **Emanoil Bucuța**, un liber om de fantezie, vrea să transforme Dobrogea într'o „Mică Macedonie Aromânească”. Și aceasta ar fi foarte ușor! În Dobrogea ar exista 185 mii bulgari. Au fost aduși până acum mii de macedoneni. Încă câteva primăveri și mai descarcă vapoarele marfă țintărească la Constanța și totul va fi gata!

„Până aci scriitorul este în mințile sale. Până aici articolul său din „Peninsula Balcanică”, o revistă ce apară cu tenacitate cauza țintărească, face numai o impresie urâtă.

Mai încolo însă, articolul dezvoltă idei ce provoacă milă față de autorul lor și indignare față de batjocura sa cinică cu demnitatea unui popor.

„Emanoil Bucuța are curajul de a dezvoltă o teorie ce va strămba într'un răs cinic gura celor mai șovinisti țîțari-macedoneni. Dănsul, acceptând teoria faimosului istoric Cviici, afirmă, cum că însăși populația bulgară din Dobrogea este de origină țîțărăască. Vă mirați? Așteptați! Acest scriitor valah vă afirmă aceasta: țărani bulgari din Dobrogea, spune dănsul, sunt urmașii coloniștilor stabiliți în Dobrogea din Cotel, Jeravna etc. cari la rîndul lor nu sunt de loc Bulgari, ci țîțari curăți! Să urmăm mai departe! Gabrova, Sevlievo, Coprivnița, Panaghiuriște aceste orașe au fost populate când-va de bulgari de origină țîțărăască.

„Măcar de ar fi terminat aici nenorocitul de Bucuța! Nu, el vrea să împlînte cuțitul adânc în inima noastră. El vrea să-și termine romanul și cupă ce s'a împotmolit în basmele acestea, termină articolul și mai ciudat:

„Și acum, încheie dănsul, când macedonienii se adună în Dobrogea, ei găsesc aici frați de ai lor stabiliți cu mulți ani înainte.

„Vrem să protestăm din toată puterea ce o avem în piepturile noastre bulgare. În contra acestei batjocuri urâte ce se face cu sentimentele noastre de bulgari. Spuneți, pentru D-zeu, ce fel de frați putem fi noi cu țîțarii cari ne măcelăresc. ne dau afară din casele noastre, ne răpesc ogoarele, vitele, banii, grăul, hainele, își bat joc de credința noastră, limba noastră, ne trec sate întregi peste graniță, ne lăsând pe spinarea noastră nici pec-te de cămașe?

„Frați?

„Iați înapoi, domnule, cuvântul ce-l trimiteți cu atîta ușurință la adresa noastră, spre a nu țî-l înapoia noi cu seriozitatea necesară. Din moment ce ați hotărît să faceți din Dobrogea o „Macedonie țîțărăască“, faceți-o, fără a ne amără însă mai departe. Voi și fără aceasta vă aduceți la îndeplinire fapta sângeroasă. Noi nu de ieri suportăm cruzimea hotărârii voastre criminale.

„Dar țineți minte, nici din noi nu veți face țîțari nici din Dobrogea nu veți face țîțărăesc. Pentru că țîțarii nu au avut niciodată Macedonia lor și nici că vor avea-o, cât va fi lumea. Pentru aceasta e nevoie de calități pe cari dragii voștri țîțari nu le au, după cum nu le ai nici d-ta singur, din moment ce ai scris un articol ce te face demn de regretele noastre“.

Nu vom înlătura sau îndrepta punct cu punct ceace ne se pune fără niciun temei în sarcină. Câteva citate din articolul incriminat vor lămuri singure miezul controversei.

Nu se spune acolo, și nu era în gândul autorului, nici că Bulgarii din Cadrilater ar fi Aromâni, nici că ei trebuie desființați. Numai puse alături, și cele două afirmații apar absurde din punct de vedere logic. Numai scriitorul bulgar, Cilinghirov, a putut scrie de curând de Români din județul Vidinului că sunt Bulgari românizați. N'am vrut să fim tot așa de spiritali, răspunzând cu o glumă la fel.

În schimb, tonul în care o foaie de drepturi minoritare vorbește despre un alt popor sau ramuri ale lui, e o dovadă de mare măsură de orbire și de netoleranță. Cu asemenea ochelari pe nas, e greu să vadă cineva dreptatea cea dreaptă, care nu e numai dreptate proprie. După propoziția, pe care o subscrim, că prietenia dintre Bulgaria și România nu se poate închipui cu Români cetățeni Bulgari și Bulgari cetățeni Români fără toate înlesnirile de viață națională, vine ocară că „puținii Români din Bulgaria nu ar fi fost așa de fericiți dacă tratau în România însăși“. Ocară lovește într'o țară vecină, dar lovește și în atâtea mii și zeci de mii de cetățeni proprii, lipsiți de orice umbră de drepturi minoritare și trăind astăzi într'o adevărată teroare. Și ce înseamnă apoi izbucnirea împotriva Aromânilor, a „Țîțarilor“, arătați ca niște fără țară și fără nicio înzestrare, tocmai ei, unii din cei mai înzestrați dintre Macedoneni, prea cunoscuți și la ei-acasă în Bulgaria ca să poată fi zulgăviți atît de mincinos?

Dar să reproducem două pasagii, cu cele două idei din articolul pricină a atîtor rînduri:

„Durostorul și Caliacra sunt o regiune de restricții. Neastîmpărul oamenilor și al împrejurărilor țîn acolo țara în stare de apărare. E o stare dureroasă pentru ea și dure-

roasă pentru cei cari au s'o îndure. Cu cât va putea să înceteze mai curând, cu atât mai bine. Așezarea Aromânilor e cel mai potrivit din mijloace.

„Las deoparte treaba împărțirii prisosurilor de pământ și a întăririi hârțuilor de proprietate. Legătura dintre ea și noii coloniști e prea văzută. Macedonenii înfățișază însă acolo, în întâiul rând, viață românească sigură, care dă o închegare unor locuri până astăzi fugătoare. Ca în cazul proptelelor trecătoare de lemn, scoase după ce tavan de țiment s'a întărit, la fel și aici. Pe măsură ce populația ușor de pus în fierbere la un cuvânt străin va avea în cuprinsul ei aceste cuiburi de încredere, autoritatea își va putea părăsi mijloacele de primăjdie. De pe acum la o populație bulgară și turcă în număr cam egal, de vreo 135.000 de oameni, Românii sunt peste 40.000. Problema e în ajun de deslegare. Încă o primăvară cu Aromâni sosiți la Constanța, și izvorul de întărire dela granița noastră sud-estică va seca. Scolile și bisericile bulgare vor putea fi mult mai multe decât astăzi, atâtea câte le va dori comunitatea de aceeași limbă, iar pătura intelectuală a ei își va putea găsi acolo o întrebuințare pe care acum o cheltuște parcă tocmai ca să depărteze acea clipă.”

Al doilea pasagiu, mult prescurtat e acesta:

„Bulgarii au plecat încoace în mare parte dela Kotel și împrejurimi. Ce erau acești balcanii la ei acasă, n'am s'o spun eu. Traduc pe Ţviici, marele geograf sârb care numai prieten nu ne era. Românii macedonenii să se uite bine la acești oameni noi pe cari îi găsec la sosire în Cadrilater. Printre atâția și-ar putea descoperi de-a-iei lor rude în a doua sau a treia generație, plecate ca negustori sau chirigii de pe verile plaiuri ale Macedoniei aromânești“ ș. a. m. d.

Întăiu pasagiu «constată» venirea Aromânilor în Cadrilater și așteaptă dela ea un regim de mai mari libertăți decât cel de azi, minorității bulgărești. Curentul aromănesc de emigrare e în legătură cu marile turburări demografice peninsulare. El nu e creat de România, ci de mutarea Grecilor asiatici în Europa și de un anumit tratament al autorităților bulgare față de Aromânii din Macedonia bulgară. Că se îndreaptă spre Cadrilater, e ușor de lămurit și nu face parte din vreuă sistem de desnaționalizare diavolește chibzuit. Un curent de emigrare local spre ținutul care e azi Cadrilaterul român exista și înainte de 1913, pentrucă erau acolo pământuri mănoase și nelocuite. Fiește că acel curent venea din Bulgaria. După tragerea noiei granițe, curentul s'a refăcut, însă din altă direcție. Aromânii mai vechi decât ultima imigrație au trecut încă de atunci în mare parte Dunărea, ca avocați, medici, farmaciști, funcționari, cel puțin pentrucă știau cele două limbi locale, turca și bulgara. Când mai târziu s'a pornit Aromânimea cea multă, singură și ales această vatră unde o organizație mai veche din ai lor, se așezase și li chemă. Acestea sunt faptele. Diferitele guverne ale României nu numai că nu le-au provocat, dar uneori au căutat să le împiedice, iar acum, puse în fața lor, nu le dau ajutorul căvenit, stărnind atât de mari și de îndreptățite nemulțumiri.

Când ciocnirile între Aromâni și Bulgarii români din Cadrilater s'au întâmpnat, nu numai din pricini naționale (recitească Bulgarii dornici de o înțelegere, istoricul încercărilor de colonizare internă din propria țară, cu Bulgarii între Bulgari, care ajungeau la lupte cu topoarele, la puneri de foc și la risipirea satelor), am crezut și noi, oamenii de carte, că trebuie să facem ceva pentru împăcare. Un fel de argumente, ni le-au dat chiar etnograful slav. Aromânii veniți proaspeți din Macedonia puteau găsi între Bulgarii mai de mult aici, alți Aromâni bulgarizați. Trebuia să fie mai băgători de seamă și mai îngăduitori.

Unde e aici ură sau dispreț sau răutate bațjocuitoare împotriva Bulgarilor români? Mărturisim că nici una din aceste simțiri nu le-am avut, nici le avem, că e programul nostru să lucrăm, alături de ei, ca să fie mai mulțumiți decât au motive să fie astăzi, și că dorim o apropiere, peste ei și împreună cu ei, de Statul bulgar, care în destule împrejurări a avut, în vremea din urmă, să suferă din partea noastră.

Celelalte sunt numai ceartă de vorbe, sau ascund alte gânduri, pe care nu le putem, nu discută, dar nici admite. Pentru drepturi minoritarilor Bulgarilor români din Cadrilater facem un singur front (E adevărat că noi cerem același lucru și pentru Românii bulgari din Vidin, Plevna și Macedonia bulgară, și aici Bulgaria sau opinia publică bulgară dau îndărăt); pentru o polemică furioasă, peste care să plutească mereu subînțelesul celeilalte părți, de «ocupație» trecătoare a României în Cadrilater, fiește că ne retragem dela început participarea.

em. b.

GRAIUL ROMÂNESC (Le langage roumain)

REVUE MENSUELLE DE LA SOCIÉTÉ GRAIUL ROMÂNESC⁶⁴

Deuxième Année, No. 7

Juillet 1928

ETUDES

„Le Lac d'Ovide" et les Roumains à la Mer Noire

par G. Vălsan, professeur à l'Université et membre de l'Académie Roumaine

Les témoignages prouvant que les Roumains se trouvaient en grand nombre en Dobroudja menant la vie de pêcheurs ou la vie pastorale, abondent au cours du XVIIIe siècle. Ils rivalisent d'intérêt et se rattachent au nom d'une île du lac de Mamaia. Son nom, „l'île d'Ovide" paraît à première vue d'origine récente et semble lui avoir été décerné par les latinisants du siècle passé. Mais il en est autrement. De tels noms nous ramènent loin en arrière, vers le Moyen-âge. La Renaissance impressionnée par l'exil d'Ovide, a tenu de découvrir le lieu où le poète fut proscrit. D'aucuns le plaçaient à Cetatea Alba ou se trouvait un lac „Vidor." Miron Costin prétendait le connaître: „Ovide a écrit quelques ouvrages durant son séjour à Cetatea Alba . . . dont le lac . . . „Vidor" serait l'anagramme". Une autre opinion élit avec plus de raison, la ville de Tomis, qui n'est que Kustendje des turcs, avec le lac Siutghiol et son île où une légende veut que le poète y ait la sépulture.

Les voyageurs des XVIIe et XVIIIe siècles relatent qu'il existe une tradition concernant Ovide se référant à la Dobroudja. Des sources certaines datant de 1802 et 1803 nous parlent de „Lacul Ovidii" et du „Lagoul Ovidouloni" termes où l'on reconnaît les formes roumaines de „Lacul lui Ovidiu" et „Lacul Ovidiului". Les étrangers ont altéré ces termes en nous les transmettant, mais il est indéniable que ceux de qui ils les tenaient, étaient des Roumains, de vieille date, établis en grand nombre aux environs de Constanza au commencement du XIXe siècle, pour qu'une telle dénomination géographique soit justifiable.

Les Roumains du Torontal Serbe

par Nicolai Roman (Vârjel, S. H. S.)

Le Banat a été partagé par le traité de Sèvres entre la Roumanie et la Serbie. Mais, alors que dans le Banat roumain plus étendu et plus peuplé, on ne compte guère que 40.000 Serbes, dans le Banat Serbe vivent plus de 150.000 Roumains. Ils y vivent péniblement.

Le Banat Serbe se divise en trois parties: La région boisée, la Pusta, et le Torontal de Nord.

Dans ce dernier, l'on dénombre sept villages roumains, dont trois ne révèlent aucun mélange. Les Roumains y habitant au nombre d'environ 20.000 sont désignés sous le vocable de „Bufeni", c'est-à-dire Olteni, sans être tous originaires de l'Oltenie.

La langue qu'ils parlent est celle du terroir. Quant à leurs coutumes et à leur manière de se vêtir à l'ancienne, ils ont subi l'influence des Souabes.

Le bien-être est grand, et le nombre des illettrés presque inexistant.

NOTES

„Le quadrilatère: petite Macédoine roumaine" réfute certaines critiques injustes de la feuille bulgare „La Dobroudja" qui envisageant le phénomène naturel de l'émigration des Macédoniens des départements de Caliacra et de Durostor croit qu'il s'agit d'une action de dénationalisation des bulgares de l'endroit.

GRAIUL ROMÂNESC (La favella rumena)

RIVISTA MENSILE DELLA SOCIETÀ „GRAIUL ROMÂNESC“

Anno II, No. 7

Luglio 1928

STUDII

„Il Lago d'Ovidio“ ed i Rumeni al Mar Nero

di G. Vălsan, prof. univ. e Socio dell'Accademia Rumena

Le riprove che i Rumeni si trovavano in gran numero nella Dobrogea, sia come pescatori, sia come pastori, aumentano per il Settecento. Una è più suggestiva delle altre ed è da mettere in rapporto col nome di un'isola del lago di Mamaia. Detto nome, „L' Isola di Ovidio“, sembra al primo aspetto di origine recente, dovuto ai „latinisti“ del secolo trascorso; mentre così non è.

Tanti nomi menano lontano, indietro, verso il Medio evo. Il Rinascimento, impressionato dall'esilio d'Ovidio, ha ricercato il posto ove egli lo espia. Alcuni lo credevano corrispondente all'odierna Cetatea Albă, dove trovavasi un lago Vidor. Il cronista Miron Costin lo conosce: „Ovidio ha scritto alcuni libri, facendo permanenza a Cetatea Alba... e dal suo nome deriva quello del lago Vidor“. Un'altra opinione riteneva più probabile Tomi la Kiustengea dei Turchi cioè, col lago Siutghiol e la sua isola, ove dicesi che si trovi la tomba del poeta. Viaggiatori del Seicento e del Settecento dimostrano che vi perdura una tradizione ovidiana, collegata alla Dobrogea. Fonti sicure del 1802 e 1803 parlano di un „Lacul Ovidii“ e di un „lagoul Ovidouloni“, in cui facilmente vanno riconosciute le forme rumene: „Lacul lui Ovidiu“ e „Lacul Ovidiului“, Rendendole, gli stranieri le hanno sformate; ma certo è che coloro dai quali le sentivano erano Rumeni, assai antichi, collocati e numerosi nei pressi di Costanza, verso gli inizi dell'Ottocento, perchè una simile tradizione di nomi geografici vi sia possibile.

I Rumeni del Torontal serbo

di Nicolai Roman (Vârşet, S. H. S.)

Il Banato è stato diviso dal trattato di Sèvres, fra la Romania e la Serbia. Mentre però nel Banato rumeno, più grande e più popolato, sono rimasti meno di 40.000 Serbi, in quello serbo vivono oltre 150.000 Rumeni. Ci vivono assai difficilmente!

Il Banato serbo dividesi in tre regioni: i Bôşci, la Pusta ed il Torontal settentrionale. In quest'ultimo sono siti sette villaggi rumeni, dei quali tre senza nessun miscuglio di popolazioni straniere. I Rumeni vi salgono a circa 20.000 e si dicono „Bufeni“, cioè Olteni, senza che siano tutti provenienti dall'Oltenia. La lingua è quella locale, mentre i costumi ed il vestire quelli aviti, o influenzati dagli Svabi. Grande vi è il benessere, sconosciuto l'analfabetismo.

APPLINTI

„Il Quadrilatero una piccola Macedonia rumena“ risponde ad alcune ingiuste accuse del giornale bulgaro „La Dobrogea“ il quale, dinanzi al naturale fenomeno delle emigrazioni dei Macedoni nei distretti di Caliacra e Durostor, crede trattarsi di un'azione di allontanamento dei Bulgari da quelle parti.

GRAIUL ROMANESC (Das rumänische Wort)

MONATSSCHRIFT DES KULTURVEREINS „GRAIUL ROMĂNESCU“

II. Jahrgang, Nr. 7

Juli 1928

AUFSÄTZE

Der Ovidiussee und die Rumänen am Schwarzen Meer
von G. Vălsan, Universitätsprofessor und Mitglied der rum. Akademie

Die Beweise dass die Rumänen zahlreich in Dobrudscha, als Fischer und Hirten, lebten, werden immer häufiger im XVIII. Jahrhundert. Es gibt ein solcher Beweis, der in Verbindung mit dem Namen einer Insel im Mamaia-See steht und eigenartiger als andere ist. Dieser Name, „Ovidiusinsel“, scheint beim ersten Anblick von ganz neuer Herkunft zu sein, man denkt an die „lateinische“ Schuli des vorigen Jahrhunderts. Es ist aber nicht so.

Viele solcher Namen führen tief ins Mittelalter hinein. Die Renaissance von der Verbannung Ovids berührt, hat nach der Stelle, wo er gelitten hat, gesucht. Die einen glaubten sie in Akkerman, wo ein See, Vidor genannt, war, entdeckt zu haben. Der rum. Chronikenschreiber Miron Costin kennt ihn: „Ovid hat einige Bücher, da er in Akkerman lebte, geschrieben... und es gibt da nach seinem Namen der See Vidor“. Die andern stimmten für Tomis, die Kinstdja der Türken, mit dem Siutghio-See und seiner Insel, wo das Grab des Dichters wäre. Reisende aus dem XVII. und XVIII. Jahrhundert sprechen von einer Ueberlieferung die Ovid in Dobrudscha gelebt zu haben will. Sichere Quellen von 1802 und 1803 enthalten solche Ausdrücke wie „Lacul Ovidii“ und „Lagoul Ovidouloni“, wo leicht die rumänischen Formen „Lacu lui Ovidiu“ și „Lacul Ovidiului“ erkennbar sind. Die Ausländer haben diese Ausdrücke nach ihrer Art, fehlerhaft, wiedergegeben, aber es ist unzweifelhaft das diejenigen die sie ihnen vermittelten Rumänen waren, alt, sesshaft und iahreich genug am Anfang des XIX. Jahrhunderts in der Nähe von Konstantza, um solchen Anteil an der örtlichen Topik zu haben.

„Die Rumänen aus dem serbischen Torontal“

von Nicolai Roman (Vârșel, S. H. S.)

Der Banat wurde durch den Vertrag von Sèvres zwischen Rumänien und Serbien aufgeteilt. Aber während im rumänischen Banat, welcher grösser und bevölkerter ist, weniger als 40.000 Serben geblieben sind, leben im serbischen Banat über 150.000 Rumänen. Sie führen ein schweres Leben.

Der serbische Banat besteht aus drei Teilen: Wald, Pusta und dem nördlichen Torontal. In diesem sind sieben rumänische Dörfer, ohne jede Mischung. Es gibt dort ungefähr 20.000 Rumänen, die man „Bufeni“ nennt, dass heisst Oltenia, ohne dass alle aus der Oltenia sind. Die Sprache ist die des Ortes und die Sitten und Trachten die alten oder die von den Schwaben beeinflussten. Der Wohlstand ist gross, der Analphabetismus beinahe unbekannt.

ANMERKUNGEN

„Das Quadrilater ein kleines rumänisches Mazedonien“, beantwortet einige unrichtige Beschuldigungen der bulgarischen Zeitung „Dobrogea“, welche glaubt, dass, angesichts des natürlichen Phänomens der Auswanderung der Mazedonier in die Distrikte Caliacra und Durostor, es sich um eine Beseitigung der dortigen Bulgaren handelt.

GRAIUL ROMĂNESC (The Roumanian Speech)

MONTHLY REVIEW OF THE CULTURAL SOCIETY „GRAIUL ROMĂNESC“

Vol. II. No. 7

July 1928

ESSAYS

Lacul Ovidului (Ovid's Lake) and the Roumanians by the Black Sea

by G. Vîlsan, University Professor and member of the Roumanian Academy

Evidences that numerous Roumanian were to be found in Dobrodja, either as fishermen or shepherds, are increasing during the 18-th century.

One of them, more suggestive than others, is connected with the name of an island in the lake of „Mamaia“. The name, „Ovid's island“, seems at a first glance to be of recent origin, due to the latin current of the last century. However, it seems so only.

Many names are carrying us way back, toward the Middle Age. The renaissance writers impressed by the exile of Ovid, tried to locate the place where he has spent it. It was believed by some to be at „Cetatea Alba“ (Ackermann) where there is a lake named Vidor — lake known to our chronicler Miron Costin who says: „Ovid wrote a few books while at Cetatea Albă... and „Vidor“ is named after him.“ Another version mentions, more reasonably, „Tomis“ — that is, the „Küstendje“ of the Turks — with the lake Siufghiol and its island, place where the grave of the poet is supposed to be. The travellers of the 17-th and 18-th century were mentioning the existence of a tradition about Ovid in connection with Dobrodja. Sources of authority from 1802 and 1803 are talking about „Lacul Ovidii“ and „Lagoul Ovidouloni“, easy to recognize as the roumanian forms of „Lacul lui Ovid“ and „Lacul Ovidiului“.

The foreigners, while expressing these names, have altered them. However there is no room for doubt, that a rendering of such geographical names could not happen unless they were heard from Roumanian people — the old and numerous settlers around Constantza, at the beginning of the 19-th century.

The Roumanians from the Serbian Torontal

by Nicolas Roman (S. H. S.)

The treaty of Sèvres divided the Banat between Roumania and Serbia. However, while in the Roumanian Banat, larger and more populated, were left less than 40.000 serbs, in the Serbian Banat are living over 150.000 Roumanians, and living hard.

The Serbian Banat is divided in three districts: Padurea, Pusta and the Upper Torontal. There are in the latter, seven Roumanian villages, three of them with no foreign blood at all. Their population is or about 20.000 and they call themselves „Bufeni“ which means „Olteni“, although not all of them are from Oltenia. Their old, customs and habits have suffered the swabish influence. They are all well - to - do and the illiterates are elements almost unknown.

NOTES

„The Cadritaler a small roumanian Macedonia“ is answering to the unjust critics of the bulgarian newspaper „Dobrodjea“, which will believe that the natural phenomenon of Macedonian immigration in the districts of Caliacra and Durostor is an action for throwing out the Bulgarians living there.